

Ultzamako euskal testu argitaragabeak

JOSÉ MARÍA SATRÚSTEGUI*

I

U ne honetan Ultzamako euskara aztertzen diharduten hizkuntzalarien baliagarri eta bertako euskaltzaleen jakinerako, agertu diren euskarazko izkribu batzuen berri eman nahi da hemen.

Bi iturritako gaiak aipatuko dira. Alde batetik, Ilarregi eta Suarbe parrokia bietako liburu eta paperak Iruñera eramatean aurkitutakoak¹, eta bestetik Larraintzarko parrokian jasoak.

Suarbeko izkribuak XIX. mendekoak dira, bat edo beste XVIII.goa izan daitekeelarik. Ez dira denak idazle berarenak eta, euskarari dagokionez, bai-lara desberdinetako ereduak azaltzen dira sortan. Paperen artean badago Zarausko komentuko misiolari batek 1927an kalbarioak eraiki zitueneko agiri bat, eta bertan herriko apaiza zen Basilio Goñi jaunaren sinadura dator. Beronen letra izan daiteke orri batzuetan azaltzen dena. Estellerriko semea zen; Deierriko Azkonan jaio² eta Lizarran egin zituen urte eta erdiz gazte denborako gramatika estudioak, 1814ko maiatzean amaituz saioa. Bost urte geroago eta apaiz izan aurretik eskuratu zuen 1819an parrokiako abade izendapena. Elizako liburuetan bere azken bataio-agiria 1855eko otsailaren 21ekoa da. Esan daiteke beraz 36 urtez egon zela Ultzaman apaiz.

* Euskaltzaindia.

1. Arch. Gen. Pamplona. Ilarregi eta Suarbeko artxiboa. Kutxa berezia.

2. Arch. Gen. Pamplona. Basilio Goñi apaizaren agiriak. Bataioa: Azkonako parrokian 1793ko uztailearen 2an (54.or.). Lehen ordenak 1814 eta 1819an. Apaiz 1820an. Azkonako abade izendapena 1819an.

Bilduma honetako zazpi izkribuetatik bat behintzat Erroibarkoa da, adibidez Mezkitzen adinekoek egiten duten euskararen antzekoa, eta beste bat berriz Esteribarko Larrasoñan emana, urtean zehar herrian hildakoen aipamena egiten baitu. Bada zalantzak sortzen dituenik ere. Horrelakoak saihesturik, Ultzamakoak izan litezkeen ereduak aukeratu dira lan honetan.

Lehen atala, “*Cum intraret Jesus...*” (1-144) hitzekin hasten da eta bailararen ekialdeko euskalkien kutsua badu. Aditzaren iragana azken letra *n* gabe erabiltzen du, hala nola, *enpleacen zue* (20), *erraten nue* (41), *galdu çute* (46) e.a. Lanbide aldetik ere mahasti tokietako aipamena egiten du, “*yguitan, elcietan eta mendiman*” aizu dela igandetako lana gogoratzean (75). Elizako aginduetan orohar horrela ezarritako araua izan daiteke.

Suarbeko bigarren sermoia (145-211) “*Ductus est Jesus...*” ebangelioko hitzekin hasten da eta ekialdeko aditz-forma iraganaren azken letra galtzerik ez da nabarmentzen. Euskalkien mugako bikoiztasuna liteke. Grafia aldetik frikariaren *-tc-* letra bikoitza erabiltzen du idazleak: *esplicatcea* (146), *manatcen* (148) e.a. *Christio* hitza biek berdin idazten dute. *Echeco chucandrea* esatera azpimarra daiteke hiztegiko berezitasunetan.

Hirugarren zatiska (212-244) izkribu luzeago baten orri soltea dateke. Beste biek ez bezala, aditz laguntzailea *h* letrarekin idatzirik ematen du: *hizanicen* (216), *hizanen* (218), *hizanducen* (235). Frikaria ez du beti bikoizten: *senticen* (231); *ofenditcen enpleacen* (213). Era berean *tz* eta *ts* letrak ematen ditu: *quejatzen* (227), *itzcuntza* (237), *gorputza* (215, 229, 243) eta *aberats* (222).

Kontuan hartzeko da lehenbiziko idazkian *abreac* (108) aipatzen dena. Suarbeko bildumatik aukeratutako testuak hauek dira.

Cum intraret Jesus in Domum cuiusdam Principis Phariseorum sabato, manducare Panem, et ipsi obserbabant eum Luc. Cap. 14.

1. Azqueneco Minerban explicatu niote cenbat respeto eta reverenciarequin etorri bear duten elizaza³ sandura, eta nola bear duten onrratu gorpuzarequin eta arimarequin Sacramentaturic arquicen den gueren Criazaleau; eta egun arrasaldean explicatuco diotet brevequi nola bear dituzten guardatu Jaiac eta Igandeac, ceren-gatic descansacea gorpuza Jaietan, eta empleacea arima Jangoicoaren cerbizu sanduan pertene-cizen zaio Jangoicoaren onrrai, beña beldur /10/ naiz catholico maiteac sucedituco zaioten anti-guazco pintore bateri gertacen cizaiona; contacen da cela antiguedaden Pintore bat, Pintore au

3. Elizaza. *Eliza* izango da.

artu gave ongui olaren, edo misearen neurria asten ce pintacen onetaic, eta pintura guciac acabacen cizaionean misea, gueldizen cizaizquio bururic gave, necedadea andia ce catholicoac Pintore onena, cerengatic consideratu gave, burua dela gauzaric principalena, empleacen zue dembora gucia gorpuzaren /20/ pintacen, eta acabacen cizaionean dembora gueldicen cizaizquio pintura guciac buric gave.

2. Necedade au berau guertacen da egungo egunean cembait christioren artean, mundu ontan Jangoico omnipotenteac eman ditigun cuidado guciac reducicen dire bidatara

billacea gueren izerdie⁴ gorpuzaren sustentua, eta adornacea, edo pintacea gueren arimac Jangoicoaren gracia sanduaz guardacearequin arren Mandamentu Sanduac, Arima da catholicoac gorpuzaren burua: /30/ billaceco gorpuzaren sustentua edo adornua señalaturic dauzqui Jangoico omnipotenteac astean sei egun, eta arimarendaco Jaiac, eta Igandea; eta çuec catholicoac Mundu ontaco pintoreac, nondic asten zarate pintacen edo adornacen, claro dago nere christio fie(l)ac, asten zaratela oñetaic, cuen cuidadoac, çuen desbeloac eta afan guciac ondasunetan, eta aciendetan, guciac dirade gorpuzarendaco, eta Arimarendaco noiz billatu bear dugu Jangoicoaren gracia? nioiz ez, cerengatic ezta ya ez Iganderic eta Jaic ongui guardacen duenic, arenga- /40/ tic erraten nue guertacen zaiotela Antiguoco Pintoreari gertazen cizaiona, mundu ontaco dembora gucia pasacen zaiote gorpuzari correspondicen zaizquieten cuidadoetan, eta afanetan, eta Erioeac acabacen diotenean mundu ontaco vicia, arquicen tuzte beren obra guciac bururic gave, diot, arimaric gave, cerengatic arima galdu cute becatu mortala dela medio.

3. Bi gauza manacen gaitu irugarren Jangoicoaren Leguesco mandamentu Sanduac, lembisicoa da meza osoric enzutea, eta bigarrena ez trabajacea. Trabaju bacuec /50/ dirade comunac, berce bacuc liberalac, eta bercea serbilac. Explicatuco naiz claroago, badire trabaju bazuc, ceñetan entendimentuac gueiago trabajatu bear baitu, gorpuzac baño, nola den estudiacea, escrivicea etc.

4. *Izerdie*. *Izerdieç* izan behar luke.

ebec licito dire Jaietan. Berce trabaju bazuc dirade ceñetan gueiago trabajatu bear baitu gorpuzac entendimentuac beño, necariaren oficio gueienac diraden bezala, ebec eztirade lizito Jaietan trabajacen badire. Jai egunean dembora anicez eta necesidaderic gave izanen da becatu mor- /60/ tale, trabajacen badire gutic becatu beniale. Autore gueienec erraten dute trabajacea Jai egunean ordu bat, edo ordu bat eta erdi dela becatu venialea balin badu cerbait necesidade, baña balin badu necesidade, eztela becatu; berce autore baçuec diote bi orduz trabajatu daitequela izan ezqueroz necesidade; trabajacea gueiago da becatu mortale.

4. Adi bezate orai

noiz trabajatu daiteçquen Jaietan becatuaren belduric gave. Obispo Jaunac ematen duenean licencia, edo errico Apez gaunac icusten duene- /70/ an dela necesidade, eta eztela demboraric acudiceco Obispo Jaunarengana. Trabajacen direnean eliza pobre cembaitendaco; dagolaric costumbre legitimo bat fundaturic arracioarequin, costumbre au dela medio trabajatu daitezque Yguitan, Elcietan eta Mendiman cerengatic ezaguturic eliza Ama Sanduac Necazariaren urte gucico Trabajua gal daitequela egun batez, permiticen du trabajacea egun ebetan; trabajatu daitezque berce cembait demboretan /80/ socorriceagatic bere necesidadea, edo proximoarena, baña ezpalimbadu necesidaderic, trabajacea bi ordu beño gueiago beti da becatu mortal.

5. Eta cer necesidade uste ducie catholicoac bear dela trabajaceco Jai egunean? uste ducie asqui dela çuec erraten ducien necesidadea? ez por cierto, bear da necesidade estremoia, nai du erran, balimbada persona pobrea eztuena cer jan, edo cerequin mantenatu bere familia au trabajatu daitezque Jaietan, eta igandetan, beña ezpalimbadu ain necesidade graveric eguinen du /90/ becatu mortale trabajacen denac, edo trabajaraci. Eztut erraten orai eztaitequela trabajatu Yguitetan, Elzietan eta Mendiman, Santiago Egunaz, eta amavirgina Aguztucio egunaz landara, ebetan Aberasac eta Pobreac guciac trabajatu daitezque, berce demboretan, solo erran dudan necesidadea pa-

decicen dutenac trabajatu daitezque licitoqui, beña necesidade au padecicen eztutenac eguinen dute beca-
tu erran dudan bezala.

6. Considera zacie orai nere /100/

Christio fielac atenciorequin ia beti trabajatu za-
raten erran dudan necesidadearequin, edo ce-
ren ambicione gaistoarequin, cembat aldiz tra-
bajatu zate, edo trabajaracitucie Mutillac Jain egu-
nean, asteco edoecin egunez eguin ceitequen la-
nean? cembat aldiz trabajatu zarate cerengatic
berceac icustentucien trabajacen, batere berce ne-
cesidaderic gave, cembat aldiz bialituçu çuc Abre-
ac cargaturic Jaiegunean, consideratu gave, solo
mandazaïen oficioarequin bizi direnac dabilaquela /110/
Mando cargatuequin, Jai egunean, consideratu ga-
ve zuen Mutillac galcen balinbadu Meza Sandua

zueri escatuco diciela contu erchia Jangoico
omnipotentec; consideratu gave Jaiac eta
Igandec, daudela destinaturic empleaceco
christio fiel guciac Jangoicoaren cerbizu
sanduan, eta finalmente advertitu gave
aniz christioc espermentatu dituzten cas-
tigo visibleac, cerengatic ezçuten eguiten
casoric guardaceaz Jaiac, eta Igandec, çueta- /120/
tic cembraitec bezala, eta espermentatu
dituztem premioac guardaceaz ongui Jaiac
christio fiel guciac obligacio duten bezala.

7. Jangoicoaren

Mc. executatu dituen castiguac Jaietan tra-
bajatu direnen contra; contacen du Beloacensec
exemplo au etc. (los dos: y el del Peregrino).
Ala castigacen ditu mundu ontan christio
gaistoac contentacen direnac solo meza bat
enzutearequi eta acaso ura ere prisaca edo
bearbada lotan pasacen duela mezaren erdia /130/
gañara dembora gucia empleacen dutela afana-
turic beren lanetan bereala acabatu bear duen
bezala mundu guciac; eta baldin ezpaditucie⁵
beldur naiz C[ristio]c frutu guti ateraco dudala gaur
arrasaldeco platican, bada beldur naiz burla-
taco artu dituciela nic erraten ditudan gau-

5. *Eta baldin ezpaditucie.* Hitz harrek marraz ezabaturik daude.

zac, beña baldin ezpaucie aditu nai nic erra-
ten dudana, adizacie siquiera nola quexa⁶

Xtorem. Ma. icusiric zuen ambicione gaistoa,
icusiric cerbizatu bearrean Jai egunetan Jangoico- /140/
aren Ma. ofendicen duciela, eta logratu bearean
arren gracia Sandua, ofendicen duciela ceren
trabajaceco costumbre madaricatuquin: dio Xm.
Mac. aborrecientuela cuen Jaiac, eta festividadeac.

* * * * *

*Ductus est Jesus a spiritu in Desertum, ut tenta-
retur a Diabolo*

Mundu miserable ontan diren trabaju desdicha eta miserie
gucien eratean, ezta bat siquiera merce duenic esplicat-
cea odolezco negarrequin, nola cembait christioren confesat-
ceco modua, manatcen dituenean Eliza Ama Sanduac;
bada, atras gueroztic Jangoicoaren beldurtasun sanduan
bici diren cembait persona, berce guciac ellegatcen dire gaiz- /150/
qui preparaturic Sacramentu sandu ontara; examinatu
gave ongui beren concienciatic, dolore eta urriquimenturic ga-
ve, eta propositu firmeric gave; eta ontatic cer seguitcen da?,
ontatic seguitcen da, bereala confesatu eta comecatu orduco
izulcea lenagoco becatuetara, edo andiagocoac eguitera, edo
zacurra bezala lenago vomitatu cituen janarien jatera;
au da eguilea desprecio andi bat Jangoicoaz, Eliza Ama Sanduaz
Elizaco ministroeaz, eta Sacramentu Sandueaz, eta iduri dute
dabilzala chostaquetan Jangoicoarequi urteoro, escatcen diote
ebec barcacio beren becatues, ofrecitcen dutela emendatuco direla /160/
alcina, eta izuli orduco burua berce aldera, izulcen dire lena-
goco becatuetara, edo andiagocoac eguitera.

Becatari ebec me-
regitun castigoa da Jangoicoac mundu ontan eman deza-
quen andiena, eta da uztea dabilzala beren becatuetan, eta
costume gaiztoetan erioceco orduraño; eta orduan sucedit-
tuceo zaiote, secula penitenciaric eguin eztuenari suceditcen
zaiona, bada eben fina regularqui, beren obren arabera (er
raten duen bezala San Pabloc), arengatic quegatcen C.M. Pro-
feta Sanduaren agos, erraten duela; becatari ebec eztire beinere
combertitu neregana viozarequi, beizic guezurrarequin deicen /170/
du emen guezurra, penitencia edo confesio falsoa edo apa-
rentea, iduri zaiote engañatcen dutela Jangoicoa, beña engaña-

6. *Quexaçen den esan nahi ote du?*

cen dituz(te) beren buruac, bada guelditcen dire confesioaren frutu-
a gave, cein baita Jangoicoaren gracia eta balimbada

cinezqui Jangoicoarengana combertitu nai duenic, gozatceco
guero eter*did*ade gucian Ceruan, jaquin bear du ez tirela bi bide
beiciq cerura joateco, bata inocenciaco bidea, eta bercea peni-
tenciarena; bataiatu ondoan eguines gueroz becatu, eztaiteque
niorere joan Cerura inocenciaco bideas, gueroztic preciso da
joatea Cerura penitencia dela medio, au da confesio ombat dela /180/
medio.

Eta izanic gauza au ain ciertoa arracio da, nere chris-
tio fielac, iduqui dizagun ongui gueren memorian, confesio
onaren eguiteco necesario diren gauzac, cein baitire examinat-
cea bere conciencia, au da oroitcea ongui bere becatues; formatcea
damu eta urriquimentu Jangoicoaren ofendituas, eguita pro-
pos(i)tu firme bat eztuela beriz ofenditu bear Jn. Ma. confesatcea
ongui bere becatuac, eta cumplitu confesoreac ematen dion pe-
nitencia; borz gauza ebetatic lembizicoa da oroicea bat ongui
bere becatues, errepatatcen tuela Jangoicoaren Legezco Mandamentu
sanduac, Elizaco borzac, zazpi becatu mortalac, eta obra mise- /190/
(ri)cordiazcoac, eta icusi cer mandamenturen contra cer becatu eguin
duen; artu ondoan bear den dembora, au da dembora aniz badu
ez tela confesatu, dembora gueiago, *baiz* confesatcen bada gutia-
go; eta escatu ondoan Jangoico soberanoari, bear duen arguia
ongui ezauceco bere becatuac, consideratu bear ditu Manda-
mentu bacoicean iru gauza, lembisicoa becatuaren grave-
dadea, au da, ia den mortala edo veniala; bigarrena becatuen
numeroa, ia cembat diren; eta irugarrena becatuaren cir-
cunstanciac; modu ontan vigaren mandamentuan balimba becatua, ya
maldicio edo blasfemiac, boratu dition aitari edo Amari, Nau- /200/
siari, edo eheco chucandreari, Jangoicoaren ministroeri
seigarren mandamentuan balinbadu becatua, dela izez, dese-
os, edo obras, ia diren aidearequin, ezconduarequi, edo per-
sona consagratuarequi; gauza ebesia, edo consentitua bada,
ia den consagratua, edo Elizatic ebasia; modo ontan bear (du)
oroitu becatariac bere becatues, eta ezpaditu eguiten diligen-
cia ebec, ezta izen penitencia verdaderoa, beciq falsoa, ezta
izanen confesioa, beiciq sacrilegioa; beña naibadu vioces con-
vertitu Jangoicoarengana, eta eguiten badu bere aldetic posible
dena, eguinen du confesio ona, barcatuco ditio J.Mc. orduraño /210/
eguin dituen becatuac, eta conseguituco du arren gra. Avemaria.

* * * * *

Baña jaquin bezate mi gaistoa dutenec, beren
miac Jangoicoa ofenditcen empleatcen dituzte-

nec, torm(en)tu icaragarriac padecitu bear dituztela Infernuan. Erran banez nic gañeraco gorputzaren partetan condenatuec padecitcen dituzten tormentuac hizanican ain andiac, ezbalire bezala direla comparaturic beren mietan padecitcen dituzten tormentuequin, elitzaque hizanen ponderacio escesiboa, ez eta ere lentabicicoa au erran duena.

Adi dezagun gueren escarmentutaco, eta probechutaco cer /220/ dion condenatuetatic batec. Cegon erretcen, quisquilcen, abratscen, evangelioco Guizon aberats condenatu ura. *Cum eset in tormentis*. Eta da gauza admiratcecoa, solo escacezan erremedio, escatu zuen bezala, mian padecitcen zuen tormentuere-daco, *ur refrigeret linguam meam* Infeliz eta desbenturatu onec padecicen cituen ango tormentuac sentido gucietan, asi ofietatic eta bururaño cegon su gar eguinic, eta solo quejatzen da, solo escatcen du erremedio mian padecitcen duen tormentuere-daco, gañeraco gorputzaren parte guciac sutic libre baleuzque bezala; ala dio San Pedro Chrysologoc. *Quasi reliquum corpus /230/ ab incendio haberet immune*.

Cerengatic senticen ote zuen desbenturatu arrec amberce bere mian padecitcen zuen tormentua? Ceren zuen mi gaistoa dio San Pedro Chrysologoc. *Lingua quae maldissit. Lingua quae pauperis blasphemavit authorem*. Empleatu zuen miserable arrec mundu ontan vici hizandu cen vitarteo bere mia maldiciotan, blasfemietan, murmuraciotan, desonestidadesco platiquetan, eta berce itzcuntza gaistoe-tan, eta orrengatic experimentatcen zuen eta padecitcen zuen mian ain tormentu andia; bada Jangoicoaren Magestadeac eman dio bapedrari mia arren Magestadearen alabancetan empleatceco, eta arla mi ayec cein empleatcen baitire /240/ ez Jangoicoa alabatcen baicic arren Magestadea ofenditcen, castigatcen ditu Infernuan tormentu ain icaragarriarequin, ain su terriblearequin, ecic gañeraco gorputzaren par-

retan padecitcen dituzten tormentues atcenduric bezala solo escatcen dute alivio mian padecitcen duten tormentuarendaco. *Quasi reliquum corpus ab incendio haberet immune*.

II

Larraintzarko parrokian dagoen eskuizbribuen kopurua handia da. Bataz beste 418 orrialdeko liburukia osatzen dute, gehienak euskaraz daudelarik.

Oihal berdeko azal lodiekin josirik dago liburukia eta metal horiko babesak daramatza ertzetan.

Izkribuen egilea, Serapio Navarro Senar (1873-1936), Ergoiena-Unanuko semea zen. 1898an sartu zen Larraintzarko elizan artzai, eta 38 urtez egon zen karguan, 1936an hil zen arte.

Aurrez egindako beste bilduma bat aipu du Navarro jaunak. Berak baliatutako autoreen aipamen zehatza ipintzen du gehienetan.

1903ko bi sermoi aukeratu dira eredugarri. Bost urte zaramatzen ordurako herrian eta sorterriko mintzairaren kutsua uzten hasia zukeen bertakoaren mesedetan.

Pedro Ezeolaza apaiz lagunari esker izan nuen bildumaren berri, eta baliatu ditut testuak.

*Dom. III Quadrag. De sententia mortis contra Christum lata
Dia 15 de Marzo de 1903*

Edoceñec pensatucozuen neicozutela J.C. gure Ja. juduayec gueyago maltratatu gabe arren corpuz sagradua, cergatic era lastimagarrian arquizenzen arren corpuza aimesteco azoteaquin, batezere ere buruan paratucioten aranzasco coroyarequin. Presidente Pilatosec ezaguturic aungui J.C. inocencia, ezaguturic alaber ez J.C. culpazubelaco baicican zutelaco envidia aundiya J.C. procuratuzuen libracea juduayen azaparretatic. Orretaraco aterazendu /250/ Pilatosec J.C. gure Ja. vere echeco balconabatera an icusteco plazan zouden guciac Jesusen era lastimagarria; icustean gende guciac J.C. figura urriquizeco ta uzteco gueyago castigatugabe arren inocencia. Baño icusizuten unean bertan judioac erraten dio Pilatosi, quenzeco len bai⁷ guizon infame ura, ta emateco ilceco sententia malhechoreac bezela gurucean. Yru parte dauzca gaurco eracusaldiac. 1. J.Cen. inocencia. 2. Pilatosen sententia injusticias betériquecoa, ta Juduayen gorrotua J.C.daco, eme(n)dic ateracendugu gaya gure animaren provechuraco. /260/

1. J.C. inocencia ezaguzenzuten denac. Judioac ezaguzen zuten ongui Jesusen inocencia Pariseoac ecin eramanzuten errico yendeac seguizea J.C. predicazen aizen demboran, ta yoanciren bein batez insultazea, ta milla calumnia erratea J.C. daco vere aurrean, ta J.C. eranzun cien *Quis ex vobis arguet me de peccato?* Non icusi noucie ofendicen nere aita cerucoa? norei eguin diot ofensa den chiquiena ere munduontan? Pariseoayec gorrotos beteric ecin garaituz, ecin contestatuz J.C. etorcenciren beren echera. Vere pasioan ecarrizutenean Getsemanico barazetic eramanzuten Caifasen echera, eta an neizuten principalac falso testimoniobat billetu J.C. contra, ta diyo (270) Evangelioac etorricirela testigo falso auniz, baño comprendizentutela ecirela eguiyac testigoac erratencituztenac, ta errazqui libratua izeinzela eriozetic. Etorrizirela azquenean bi testigo ta hoc erranzutela. Onec errandu botacodubela Jen. Eliza ta iru egunes trebe dala parazea lenago becin aungui. Bazaqui-

7. Len bai len.

ten ori eguinzezaquela J.C. cergatic milagro aundiyac icusicituzten eguiñac J.C. gure Jaunaren gantic, ta apuraturic bezela Judiac ezaquitelaco J.C. cer eguin icusiric arren inocencia erratendio Caifasec. Eguiya da zu zarella Jen. semea? Eranzunzen dio J.C. Eguiya da, ta orduen erratendu Caifasec "eztugu testigo bierric Madaricatu du gure Ja. ta leguean dagon bezela (280) ill bierra J. semea dalaco. Ta orduen beren errabian an zoudenac siñistazeco J.C. faltatuzubela, ematendio batec matrelleco bat, ta orduen denac astendire ofendizen ezagutu ondoan zela inocentia.

J.C. inocencia eracustendigu Pilatosec verac, aimesteco videac ta moduac parazen judioayen aurean ez castigazeco veren erreguea ta Ja. aimeste milagru ta obra ona eguincituana.

Eracustendigu J.C. inocencia Pilatosen andriac edo emazteac, cein yoanzen Pilatosengana erratea, amesa izugarribat izanzuela ta padeceiyuzuala auniz vere amesartan, ceren ecusizuen vere senarrac emambierzubela J.C. eriotzeco sententia. /290/

Da testigu J.C. inocenciarena Judas Apostolua ta traidorea ceñi emanciozqueten Judioac 30 diru eracusteagatic goubes non zegoan J.C. ayen azaparreta(n) uztiagatic; bada Judasec ezagutuzun cein becatu aundiya eguinzuen salzean vere Maisua Jesus, ta presentazenda Judien guizon principalenetara, ta an erraten du. Oreñ ezaguzendut eguinduten becatua, eztut diru bierric, or douzco cie neri emandaco diruac, ta Sacerdoteayec eranzuncien. *Tu videris* or componzeiye, zuc faltatubaduzu, guc eztu culparic, ta orduen urcatuzuen Judasec vere burua baña an ucituen diruayec gouza sagradua bezela guardatucituzten cergatic cen precioa odol santu /300/ ta inocente batena. Denac comprendiyuzuten ezubela J.C. faltabat den chiquirena ere castigazeco.

2. Pilatosec presentatuzubenean J.C. bere balconartan icusteco J.C. miseria ta ez castigazeco eriozaco sentenciarequin obligaztendiote Judioac lembicico aldien bezela ematera illceco sententia. Emen berriz Pilatosen apuroac. Ecustendu aungui J.C.en. paciencie miragarria arren misericordia, arren poderioa, arren virtuteac, ta alaere ezta atrevizen librazea J.C. ecusiric arren garbitasuna. Uztendu J. vere escutic guizon gueiztoau, Presidente gueiztuori, ta etorcenzaiyo orduen demoniua ta adicera ematendio eztubela besce erremedioric ece condenatu, baño lenago emanbierzaiyola /310/ J.C. deshonorabat aundiyagocoa. Cen costumbria Juduen ertean pazcoetan carcelatic bat libracea Pazcoco demboran; ta arquizenzen bat, guizon guztien ertean gueiztorena ta demoniua adizera emancion emateco edo eguiteco proposicioni erriyari neiozuzen Barrabas ateracea carcelatic ta libre uztiac edo J.C. castigatu ta gurucian josiric uztiac. Cen Barrabas ladrona, gende gucia icaturic ucizubena carcelan sartu baño lenago, ta content ciran Judio guciac quendubierciotelaco eriotza laster, ta ori jaquiñic Pilatosec ustezun era obrerena izangozela ecarcea Barrabas carcelatic ta errigucien aurean eracustea, berec escogizeco batcen daco edo besciendaco guruceco /320/ eriotza. Baño cer guertatuzen? Ustezuten gueiztoago zela erriyendaco J.C. Barrabas baido? bi juicio celebratuciran orduan, ta Barrabas libratua izanduzen ta J.C. condenatua. Auzen humiltasunetan aundirena J.C.: cergatic guruzean cego-

laiq iduquizezaquen malhechorebat bezela, baña emen comparezean Barra-basequin consideranzentzen malhechorebat baido gueiztoago. Ceruco gloriaren erreguea humillazenda aimbeste, arcendu aimbesteco paciencia, ta caridadea guretaco. Pilatosec ecusiric ezubela besce erremedioric ece ematea ilzece sententia; leizendu balconartatic sententia izugarriya J.C. eriozarena. Eramateco J.C. malhechoreac ilcenciren /330/ lecura, ta gañera alciñetic bat pregonarequin malhechoretan aundirena ceramatela calvarioco mendira ta quenduric arropa guciac josteco iru illzaquin gurutzean ta an uzteco ill artaraño, cergatic den blasfemobat, erri engañazalea ta neizubelaco izen Judioen erreguea. Pilatosec emanzuen sententia, emanzuen gustua emateagatic Judioari, baño culpa gueiyenac berac cituen, lenic Erromanuen ertean ezen iñor castigazen yaquingabe ongui arrazoifñue ta Pilatosec ezagutuzun J.C. cela inocentia; gañera erromanuac ezagututa ere bat cela malhechorea egonbier zuten amar egun cumpliyugabe emandaco sententia bada legue guciayec puscaticuyuben Pilatosec bacarric Judioayen gustua cumpliceagatic. /340/

3. Pilatosec ezagutuzuen ongui diyo S.S. embidiya zutela J.C. daco ta orrengatic neiciotela quendu vicitza J.C. *Sciebat enim quod per invidiam etc.* Edoceñec pensatucozun comparezean Barrabas J.C. libratuozutela J.C. ta arren llagac laster unguatucociyuela balsamoquin vere Ama M. Santisimac, ta orduen berein izanguzuela consuelo piscuabat tormentuetan. Escribituric zegon vere pasioco dembora gucian ezuela piscuabat izambier gure becatuengatic ta ala guertatuzen. Diyo Santubatec Judioayec eguinzutela animale Elefante deizendanac eguitendun bezela. Elefanteac icustendubenean odol piscua bat colerazendela ta eztela posible sujetacea, ta alaber guertatuzen /350/ Judioaquin: icustendute J.C. corpuza maltraturic, artuciyuben azoteaquin vere corpuza odolaturic, arren burutic oraindic odola dariola, eraonetan aterazendu Pilatosec balconara icustendute J.C. odolaz induraturic, eztiote uzten minzezen Pilatosi ta erratendio erriyarrec Pilatosi *Crucifige, crucifige eum* Azquenean ecin icusizuten J.C. aurpeguia, cergatic veirezean arren aurpeguira oreizen ciren arrec eguiciyuen milagruac ta milagro izugarriac; oreizen ciren arrec eracustenzun doctriña garbiya, oreizenciren arrei seguizencioten yendeac Ja. zelaco ta embidias beteric... quenzendite Pilatosi ilcece sententia: ala diyo S. Crisostomoc *Radix homicidii... invidia.* /360/ Envidiac aterazuen diyo S. Agustiñec, aterazituen aingueruac cerutic ta ucicituen diabruac eguiñic: envidiac aterazuen Adan Paraisotic, envidiarengatic castigatu zuen Jac. vere erriya desiertoan, envidiarengatic salduzuten Jacob semeac veren aneiya José, envidiarengatic sartuzuten Judioac Profeta Daniel leoyaren lezera, ta envidiac bacarric illdu ta illdezaque Jac. Judioc eguinzuten bezela.

Beguira bada cer gaya aterabeardegun gourco sermoyatic.

1. Ycustean J.C. inocencia erran J.C. Jauna ni neiz becatariya, ta neidut garbiyu zure odol santuarequin nere becatua confesioco Sacramentuan, ceren gurzeortan ezta aimbeste sufriyubierric nola zure gurutzean. 2. /370/ Ycustean Pilatosen sententia gueiztoa confesatu J.C. ta E.A. Santuaren doctriña vildurric gabe mundu gucian, eta 3. icustean Judioen envidia, eguin

propositobat speciala becatu izugarriori quenzeco sumezendun unean bertan, consolazeco J.C. (berezac ta lagun projimuarenzat)⁸ amazendugulaic gauza guztien gañean arren magestadea, ta lagun projimua gueren burua bezela denoc salatuac izeteco. Amen.

S. José

Dia 19 de Marzo de 1903

Qui custos est Domini sui glorificabitur (Prob. 27)

Jac. disponizenyu gauza guciac vere fiñetaraco, orrengatic gauza guciari emandio vere inderra, vere virtutea cumplizeco señalazendion fiñarequin. Eguzquiac arguizendu ta verozendu, cergatic Jac. paratuzuen verozeco lurra ecarceco fruituac guizonaren mantenuraco: S. José, ceñen eguna celebrazen /380/ du gour E.A.S. destinatu zuen Jac. izeteco Jesusen guardazalea ta cumplizeco ongui carguori betezuben Jec. virtute guztiaquin, orrengatic deizenda justua, virtute guciac douzqalaco berequin. Garbitasun aundiya izenbierzun duda gabe uquizeco ta ibilzeco verequin Jesusen corpuz sagradua.

Humiltasun aundiya izenbierzun duda gabe, soberbian ez erorzeco yaquifnic cela yayoa M.S.gandic ez guizonaren virtutez baicican S.S. obraz ta virtutez: humiltasun aundiya eracusizuen vere destino gloriosuarten, neizubelaic apartatu vere esposa Mariarengandic cergatic ecen dignua Jen. amarequin vicizeco. Conformaturic S. José Aingueruen izarequin eternidadetic /390/ señalaturic zegola guardazeco J.C. semea, mantenuc emateco M.S. ta Jesu ta librazeco etsei guciatic, artuzuben gusto aundiyaquin ta cumplituzuben ongui vere encargua. Gloria aundiya emancion Jesusec ceruan, ta nolacoa den Santuonen gloria ceruan, ala vere poderioa. Ta Santuac emanbaiztiquigu (sic) Jac. gure provechuraco ta ez bacarric vere gloriaraco, gour icusicodegu gure obligacioa S. José honrazeco icusten dugulaiq dembora berean Santuonen dignidadea: ta 2. gure confianza S. Joseren baitan⁹ honratudugulaco vicitzan¹⁰ (19 mes de S. José).

1. Daucagu Español guciac gure barnean berotasun piscuabat, ta berotasunaori ezta ilzen, da berotasuna ori devociona M.S. Ezaguzendegu /400/ gure barnean bazuetan dela errazean erosarioa¹¹, dela ofrezizean arren honran meza santua, dela errezzazean salvea devociarequin, dela besc(e) obra ombat eguitean arren honran, ezaguzen degu diyot gure barnean sentimentuac, gouzabat ecin explicatudezaqueguna, ceñequin arzen degu inderrabat aundiya M.S. etsei guciaren contra; ta inderra sentizendutelaco Española guciac, ta defendiyudutelaco deshonorac arzen cituenian, deituda ta deizenda gure naciona, M.Sena. Ez gara lotsazen besce gouza bazuetan bezela confesazen M.S. dignidadea ta emanbierzaiyon honra, ta lenago isuricoguinquc gure

8. Ezabaturic marra batekin.

9. *Azqueneco orduan* zegoen idatzirik. Gainean ipinia da lerro artean. *S. Joseren baitan*.

10. *Vicitzan*, ezabaturik dago hitz hau.

11. *Errezatzean erosarioa*.

corpuzeco odol gucia ece uci confesatu ta honratu gabe M.S. dignidatea. Oreiñ bada /410/ M.S. diogun amorioagatic dator gure obligacioa S. José honrazeco. Neidu M.S. guc amazea vere esposo S. José cergatic S. Josec guardatu zuen M.S. honra, guardatuzuen M.S. virginidatea, ta sobre todo salvatu zuen M.S. honra: ta ezpalu izan S. Jose, duda gabe deshonra aundiya artubierzuan M.S. Arrazoiña clara da. Yayozen Jesus M.S.gandic S.S. obraz, ta icustean amabat vere aurrarequin aita gabe, denac pensatubierzuten gueizqui, ta deshonratuozuten M.S. ta Jac. ez icusteatic deshonraori vere amarequin senalatuzuben S. José vicizeco M.S. pensazeco Judioac zela Jesus Matrimoniaren semea, ta milla esquer emanciozcan M.S. Ji. cergatic orrelaco esposua emancion guardazeco vere honra. (Julio Alarcon 8) Gañera milla esquer emanciozcan Ji. M.S. /420/ cergatic S. Joserren trabajuaquin mantenezuen fameli sagradua. Emen daucagu arrosoñabat honrazeco S. José gloriosua. Oraindic arrazoiñ aundiya gocoac dauzagu amazeco S. José. Ycusi degun bezela ezen S. José Jesusen aita siñescoa, cergatic concebitua izanduzen S. S. obraz, ta virtutez, baña ez orrengatic eciozcan uci emangabe aitabatec, izendechasquen derecho ta facultade guciac. Erratendigu J.C. evangelioan *Exemplum dedi vobis.* Cristauen obligacioa dala imitacea J.C.; ta eztezaquegu imitatu J.C. imitatu gabe S. José edo honratu gabe S. José. J.C. empleatuzuen vere vicitza /430/ sugetazean S. Joserren gana. *Et erat subditus illis.* Ecen acontentatu J.C. honrazean S. José chiquiya celaiq, baicican honratuzuen vere eriotzaraño. Aitaren autoridatea obedeciyu honratu ta errespetatu zuben J.C. S. José vicituzan dembora gucian. Neibadegu bada honratu ta imitatu J.C. honratu dezagun baita ere S. José (21 Mes de S. José)

Besce arrazoiñabat honrazeco S. José edo ezaguzeco nola gouden S. José honraza da E.A.S. autoridatea. Aita Santuen obligacioa da cumplizea J.C. encargua emanciona S. Pedro Apostoluari ta arren izenean Aita Sandu guciari, ongui governazeco fundatuzuen Eliza: governacean vere Eliza aita Santuac /440/ denoc daquigu lana ta trabaju aundiya izetenyubela: vierdu egunero S.S. asistencia ezaguzera emateco cristau guciari cein den eguiya, ta cein den guezurra cer vide artu viuten, ta cer vide uci bieuten; vierdu valore aundiya errateco J.C. izenean munduco erregue ta emperadore guciai eztabilzen ongui beren doctriña gueiztoaquin. J.C. egonduzen bezela Pilatos ta Herodesen aurean, alaber arquizenda arren izenean aita santua: desprecio aundiya errecibizen ditu Aita Santuac governazen Eliza, J.C. errecibiyu ciyun bezela; ta trabaju guciyotan eztu besce consueloric munduan, ezpada cristauen errespetua ta obediencia Aita Santuendaco; bada Aita Santu anciñagocoac icustean egun tristiciac vere Elizan, aimbeste calamidade cristauen ertean /450/ oraiñ dela 22 urte declaratu zuen S. José gloriosa Patronua E.A.Santa guciarena, ta arren mendean parazen ciyula cristau guciac oquen errezuquin libratua izeteco A. S. etsey guciatic, ta cristauac verriz beren necesidatic: ta escribituric dago amazendubenac Aita Santua, sugetazean vorondate osuarequin arren esanera, izeindela ongui errecibitua ceruan. Motivo aundiya dire hoc cristauac honrazeco S. José gloriosua. (Boletin 1903 pag. 76 et segg.)

2. (Diyo S. Bernardoc) Santuac erreguzendutela gure taco Jen. tronuan da fedesco eguiya obligaturic goudena sinistazea, ta ez izenda ere fedesco /460/ eguiya egunero adizenda santuari erreguzendalaco librazendela bat necesidadebatetic. Santuaoyec favoren aundiyac ecarcendituzte cerutic mundura. Ja. izenic aín ona ezoguzun eternidadetic munduan vicivierzuten yendeac ecirela yoain Jgana. fede aundiyaquin erreguzera, ceren ofendiyuzuten Jen. magestadea ucicizquigun santuac acudizeco ayengana gure necesidaderan, ta erregue piadoso batec eguiyendunbezela uztean encargua sirvientebati arren-gana acudizentuten guciai emateco escazendutena alaber eguitendu Jac. S. Joserequin. Badaquigu Ja. ona dela, baña ezgara atrevizen franco aldís erre-guzera confianza aundiyaquin eguindiozcagun ofensagatic, ta orduen erra-tendigu *Ite ad Joseph*, zuazte S. Joserengana. /470/

Diyo S. Bernardoc Santu bazuei concedicenduela favorecicea caso bazue-ta(n) necesidad bazuetan, baña S. Joseri necesidade gucietan. Diyo Santuo-nec munduco miseriac ta necesidadeac denoc uquizenditugula. Bazuc nega-rres, bescebazuc miseri oundiyac, bazuc becatuan, besce bazuc peligruan, besce bazuc ecin conformatuz Jen. vorondatean; bada eztezagun aztu S. Josec ere izanduciyuela trabajuac ta doloreac, ta denetatic libratuzuten bezela Jesus alaber libratucogueyubela escazembadiogu confianzarequin, ta gure ne-cesidade aundirena baite azqueneco ordua...

M.S. are(c) escaeraquin obligatuzun bezela milagrubat eguiteco vere Se-meari icustean famelibat necesidadean, alaber S. José gure erredua adizean presentazenda bela Jesus ta Mariaren aurrean erremediazeco gure necesi-/480/ dadea.

Gucioc goude obligaturic amazea Ja. gauza guztien gañean ta Ja. onec erratendigu: zueben amoriotatic etorrinizen mundura, ta yayonizen bezela asiciren pensazen modua quenzeco nere vicitza, ta yoanviera izan nizan Egiptora, guero berriz etorrinizen nere echera, arquizenzen nere corpuza ne-cesidade aundiyaquin, eznezaquen lanic eguin, nere ama ni bezela arquizen-zen necesidadean, ta zor diogu munduco vicitza aita S. Joseri, Salvatubazuen bada S. Josec Jesusen vicitza libracean etsayetatic, S. Josec idebaztezuen jor-nalarequin mantenazembaciyuen vere esposa ta arren semea Jesus, hoc nece-sidadean ez icusteagatic quencenbazuen vere agotic oguiya, franco aldiz tra-bajuric ezubenian yoatembazen limosnara vere fameliya mantenazeco; /490/ nola da posible Santuonec ez conseguizea vere esposa Maria ta Jesusen aurre-an ez conseguizea guc beartigun gauza gucia(c), batez ere azqueneco ordura-co gracia? Arrazoín aundiyaquin errandezaquegu *Salus nostra in manu tua est* Ezta falta gure partetic salvazeco confianza S. Joserén baiten (ibid) Ezta lem-bicico aldiya erratendutena pulpituontatic artu bierdegula confianza aundiya Jen. ta Santuaren cergatic nere taco munduco becatua da desconfianza ori. Personabat da gueiztoa, ta ecin sufriyudu bescebat ona izetea, ta beretaco ez-paitouca confianzaric salvazeco, neidu laguna franco ematera infernura. Ez-tela egun asco ecarcenzun paperabatec cerura ecirela /500/ yoaten aurrac besceric, ta bein ta berriz erori dena becatuan badagoquela, confianza gabe ceruraco, ta infernura yoateco obiabela denoc vicitzea munduontan neide-

gun bezela, ta infernuartan egoingarela erregueac ta emperadoreac, ta cembatenes gueiztoagocoa izenduden ta orduen autoridade gueyago. Ta orrela escribizenda gouza gueizto franco, ta gour leizenbadute gende aunizec, oztuzenda gendeoyen fedea, ta guerazendire batere esperanza gabe. Ez nere cristauac *millies peccasti*, *millies po(e)nitere*, ta artu confianza aundiya Jen. baiten, ta obligazteco gueyago gure Ja. erregutu dezagun S. Joseri ceñec libratucogueyu necesidade ortatic, desconfianza ortic. Ta oreiñ eldubai-/510/ tire confesioac iduquidezazute presente damutasunarequin ta humildadearequin confesazeco becatuac, baña humiltasuna ortan etorcenbazaicie pensamentura eztela posible zuben becatuac barcatuac izetea quendu bela desconfianza ori cergatic da deabruaren tentacioa; Jac. neidu humillacea, ba Jac. ematendigun humildadean eracustendigu bierdegula artu confianza aundiya. Prestaturic egonguitecen bada honrazeco Ja. ta ezaguturic obligaturic goudela S. Joseri erreguzea confianza aundiyaquin acudiyu dezagun necesidade gucietatic libratuac izeteco, batezere azqueneco orduan, denoc gozazeco Jesus, Maria ta S. Joserequin batean ceruan. Amen. /520/

ABREVIATURAS

A.S.: Aita Santua
 C.M.: Christau edo Christio Maiteak
 E.A.S.: Eliza Ama Santua
 J.C.: Jesu Christo
 Ja.: Jangoikoa. Jac.: Jangoikoak
 Jm. M. edo J.M.: Jangoikoaren Magestadea
 M.S.: Maria Santisima
 S.S.: Spiritu Santua
 Xm. edo Xtorem. M.: Jesukristoren Magestade

LABURPENA

Ultzaman jasotako euskal testu argitaragabeak plazaratzen dira lan honetan. Lehen partean XIX. mendeko lehen laurdenean burututako hiru izkribu datoz Suarbeko elizan jasoak. Bigarrean, mende honen hasierako bi sermoi aurkezten dira, Larraintzarko parrokian dagoen bildumatik hartuak. Ultzamako azpieuskalkiak azken bi mendeetan ukan dituen aldaketan lekuko dira.

RESUMEN

El trabajo presenta algunos textos inéditos vascos procedentes de Ultzama. En la primera parte se incluyen tres documentos del primer cuarto del siglo XIX hallados en Juarbe. La segunda entrega consta de dos sermones pertenecientes a una extensa colección de la parroquia de Larraintzar. Constituyen una muestra de la evolución que ha experimentado el subdialecto en los dos últimos siglos.

RÉSUMÉ

Le travail présente quelques uns des textes basques inédits provenant d'Ultzama. Dans la première partie, sont inclus trois documents du premier quart du XIXème siècle trouvés à Juarba. La seconde partie présente deux sermons appartenant à une longue collection de la paroisse de Larraintzar. Ils constituent un aperçu de l'évolution que le sous-dialecte a expérimenté au cours des deux derniers siècles.

SUMMARY

This paper presents some unpublished Basque texts from Ultzama. In the first part three documents from the early XIXth century found in Juarbe are included. The second part consists of two sermons belonging to a large collection from the Larraintzar parish. They are a sample of the evolution undergone by the subdialect during the last two centuries.